

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม จนได้ชื่อว่าเป็นแหล่งผลิตอาหารของโลก ประชากรมากกว่าร้อยละ 60 ของประเทศ ดำรงชีพโดยอาศัยภาคการเกษตรเป็นหลัก และเป็นภาคที่เกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นภาคเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมและบริการ เพราะประชากรในภาคการเกษตรเป็นตลาดให้กับผลผลิตของภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ถ้าผลผลิตของภาคเกษตรมีราคาสูง จะส่งผลไปถึงภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ให้มีการขยายตัวไปด้วย ด้วยเหตุนี้ภาคเกษตรกรรมจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งผลิตอาหาร แหล่งงาน และแหล่งรายได้ที่สำคัญของประชากร ผลผลิตทางการเกษตรถูกใช้เป็นอาหารสำหรับบริโภคภายในประเทศ และผลผลิตส่วนที่เหลือนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในภาคอุตสาหกรรมและส่งออกเป็นสินค้าออก นำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก

จากเนื้อที่ของประเทศ 513,115 ตารางกิโลเมตร จัดเป็นเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร 211,966 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 41 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งนับเป็นสัดส่วนสูงสุดของการใช้ที่ดินในประเทศไทย พื้นที่ 107,063 ตารางกิโลเมตรของพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร หรือคิดเป็นร้อยละ 51 เป็นที่นา รองลงมาประมาณ 46,483 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 22 ถูกใช้ไปเพื่อการผลิตพืชไร่ แม้ว่าพื้นที่ปลูกพืชไร่จะมีแนวโน้มลดลงทุกปี เพราะถูกแทนที่ด้วยการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ดอกและไม้ประดับ แต่พื้นที่ปลูกพืชไร่ก็ยังมีพื้นที่มากเป็นอันดับสองรองจากข้าว ทั้งนี้เพราะพืชไร่เป็นพืชที่ใช้น้ำน้อย ทนแล้งได้ดี เป็นพืชที่สามารถปลูกได้ในที่ดอน หรือนอกเขตชลประทานที่ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ซึ่งเป็นลักษณะของพื้นที่ส่วนใหญ่ประเทศไทย พืชไร่จึงยังคงเป็นพืชที่ทำรายได้ให้กับประเทศได้มากพอสมควร

จังหวัดราชบุรีมีพื้นฐานจากการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรที่แตกต่างกัน พิจารณาจากการใช้พื้นที่ที่ราบสูงฝั่งตะวันตก ส่วนใหญ่นิยมปลูกพืชไร่ และไม้ยืนต้น ที่ราบตอนกลางและฝั่งตะวันออกของจังหวัด นิยมปลูกข้าว ไม้ผล และพืชผัก นอกจากนี้จังหวัดราชบุรียังมีศักยภาพในการผลิตทางการเกษตรเพื่อเป็นวัตถุดิบในภาคอุตสาหกรรม ส่งเป็นสินค้าออก นำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก และผลิตเพื่อจำหน่ายบริโภคภายในประเทศ เนื่องจากการคมนาคมที่

สะดวก ใกล้กรุงเทพมหานคร ที่เป็นตลาดกลางสินค้าเกษตรของประเทศ ประกอบกับอำเภอเมืองราชบุรีเป็นเมืองหลักของภูมิภาคตะวันตก จึงมีแนวโน้มในการพัฒนาสูง มีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเกษตร อุตสาหกรรม และบริการ

จังหวัดราชบุรีมีพื้นที่ทั้งหมด 5,196.46 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ถือครองทางการเกษตร 2,299.09 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 44.24 ของพื้นที่จังหวัด โดยเป็นพื้นที่ปลูกข้าว 519.48 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 10 ของพื้นที่เกษตร พื้นที่ปลูกพืชไร่ 724.96 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 13.95 ของพื้นที่เกษตร พื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น 449.98 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 8.66 ของพื้นที่เกษตร พื้นที่ปลูกผัก 111.86 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 2.15 ของพื้นที่เกษตร พื้นที่อื่นๆ 492.82 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 9.48 ของพื้นที่เกษตร (สำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรี พ.ศ. 2546) เห็นได้ว่าจังหวัดราชบุรีมีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรพืชไร่มากที่สุด

ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530 – 2534) ได้กำหนดให้เมืองราชบุรีเป็นเมืองหลักของภูมิภาคตะวันตก ส่งผลให้จังหวัดราชบุรีมีความสำคัญที่ต้องพัฒนาเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของเมืองราชบุรี การใช้ประโยชน์ที่ดินของจังหวัดจึงมีการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินอย่างรวดเร็ว จากรายงานการใช้ประโยชน์ที่ดิน พ.ศ. 2541 ของกรมพัฒนาที่ดินพบว่า ทรัพยากรดินในพื้นที่ทำการเกษตรมีแนวโน้มที่จะเสื่อมโทรมลงเรื่อยๆ เนื่องจากสาเหตุหลักๆ คือ การทำการเกษตรที่ไม่เหมาะสมและถูกต้องตามสมรรถนะที่ดิน โดยนำเอาที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรกรรมมาเป็นที่อยู่อาศัย อุตสาหกรรม หรือพาณิชยกรรม และการทำเกษตรกรรมบนพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อชนิดพืช การเกิดปัญหาชะล้างพังทลายของดินในพื้นที่ภูเขา และพื้นที่ลาดชัน อันเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า ด้วยเหตุนี้จึงสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาการใช้ที่ดิน และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดถูกใช้ประโยชน์อย่างไม่เหมาะสม

การวิเคราะห์เพื่อหาพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรมจึงมีความสำคัญเพื่อก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินสูงสุด และเพื่อให้ได้พื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการผลิตด้านการเกษตรสามารถเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาด้านการเกษตรของประเทศต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) ศึกษาสภาพการพัฒนาและปัญหาทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและประชากรในพื้นที่ศึกษา
- 2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมพืชไร่ในพื้นที่ศึกษา
- 3) ศึกษาศักยภาพและปัญหาการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมพืชไร่ในพื้นที่ศึกษา
- 4) เสนอแนะความเหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมพืชไร่ในพื้นที่ศึกษา

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1) ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาค้างนี้เป็นการวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมของการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมพืชไร่ในจังหวัดราชบุรี ซึ่งประกอบด้วย 9 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอบางแพ อำเภอบ้านโป่ง อำเภอจอมบึง อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอปากท่อ อำเภอโพธาราม อำเภอวัดเพลง อำเภอสวนผึ้ง และกิ่งอำเภอบ้านคา พื้นที่ที่จะนำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเหมาะสมในการพัฒนาเกษตรกรรมพืชไร่จะพิจารณากันพื้นที่ควรอนุรักษ์ออกก่อน โดยพิจารณาจากข้อกำหนดของกฎหมายเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน กฎหมายป่าไม้ การกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ หรือลักษณะพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น พื้นที่ย่านอุตสาหกรรม พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่แหล่งน้ำ บริเวณที่กำหนดเป็นแหล่งมีคุณค่าด้านอื่นๆ เช่น แหล่งโบราณคดีและแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ โดยกำหนดเป็นเขตกันออกเพื่อการอนุรักษ์ไว้ พื้นที่ส่วนที่เหลือจากพื้นที่ดังกล่าวจึงจะนำมาวิเคราะห์หาความเหมาะสม

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

จังหวัดราชบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันตก ซึ่งมีรายได้หลักมาจากภาคเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดส่วนใหญ่เป็นพืชไร่ การศึกษาค้างนี้จึงกำหนดขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมเฉพาะเกษตรกรรมพืชไร่

1.4 วิธีดำเนินการศึกษา

1) ศึกษาทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถมาประยุกต์ใช้ในการศึกษารั้งนี้ได้

2) เก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

- สภาพทางกายภาพ ได้แก่ ที่ตั้งและขอบเขตการปกครอง ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่าไม้ การคมนาคมขนส่ง และการใช้ประโยชน์ที่ดิน

- สภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคและจังหวัด

- สภาพทางสังคมและประชากร ได้แก่ จำนวนประชากรและประชากรภาคเกษตร สาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ

- สภาพทางการเกษตรของจังหวัดราชบุรี ได้แก่ พื้นที่เพาะปลูก ผลผลิต ลักษณะการถือครองทางการเกษตร ตลาดสินค้าเกษตร สินเชื่อและสหกรณ์เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เป็นต้น

- ปัจจัยที่จำเป็นต่อการพัฒนาเกษตรกรรมพืชไร่

- ปัญหาการพัฒนาการเกษตรในจังหวัดราชบุรี

3) นำข้อมูลต่างๆมาทำการวิเคราะห์และประมวลผล เพื่อค้นหาพื้นที่ที่มีศักยภาพสำหรับการพัฒนาเกษตรกรรมพืชไร่แต่ละประเภท ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS)

4) นำผลที่ได้จากการศึกษามาเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมพืชไร่

1.5 ข้อมูลและการรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

1) ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ

1.1) สำนักงานรัฐมนตรี

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ รวบรวมข้อมูลสถิติจังหวัดด้านต่างๆ

- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวบรวมข้อมูล

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด

1.2) กระทรวงมหาดไทย

- กรมการปกครอง รวบรวมข้อมูลประชากรและประชากรเกษตร

1.3) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

- กรมส่งเสริมการเกษตร รวบรวมข้อมูลพื้นฐานทางการเกษตร
- กรมพัฒนาที่ดิน รวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร รวบรวมข้อมูลพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ

1.4) กระทรวงคมนาคม

- กรมทางหลวง รวบรวมข้อมูลเส้นทางการคมนาคม

1.5) แหล่งข้อมูลภายในจังหวัด

- สำนักงานจังหวัด รวบรวมข้อมูลสภาพทั่วไปของจังหวัด
- สำนักงานเกษตรจังหวัด รวบรวมข้อมูลทางการเกษตรของจังหวัด
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัด รวบรวมข้อมูลการตลาดและโรงงาน

อุตสาหกรรม

- สำนักงานป่าไม้จังหวัด รวบรวมข้อมูลพื้นที่ป่าไม้
- สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด รวบรวมข้อมูล

ทรัพยากรน้ำ

- กรมอุตุนิยมวิทยา รวบรวมข้อมูลปริมาณน้ำฝน

1.6) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- สถาบันวิทยบริการ
- ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

2) ข้อมูลแผนที่ดิจิทัล (Digital Map)

2.1) แผนที่ขอบเขตการปกครอง

2.2) แผนที่กลุ่มดินและรายงานความเหมาะสมของดินในการปลูกพืชไร่ ซึ่งเป็น
ฐานข้อมูลหลักในการกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกพืชไร่ประเภทต่างๆ

2.3) แผนที่เขตป่าสงวนและป่าอนุรักษ์

2.4) แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

2.5) แผนที่แหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำที่รัฐสร้างขึ้น และพื้นที่ชลประทาน

2.6) แผนที่เส้นทางคมนาคมขนส่ง

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทราบถึงสภาพทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและประชากรในพื้นที่ศึกษา
- 2) ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเกษตรกรรมพืชไร่ในพื้นที่ศึกษา
- 3) ทราบถึงศักยภาพและปัญหาการพัฒนาเกษตรกรรมพืชไร่ในพื้นที่ศึกษา
- 4) ทราบพื้นที่ที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมพืชไร่ในพื้นที่ศึกษา
- 5) สามารถนำแนวคิดและเทคนิควิธีการไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมอื่นๆ ได้

นิยามศัพท์

พืชไร่ หมายถึง พืชที่ปลูกในลักษณะที่เป็นไร่ มีการดูแลรักษาที่ไม่ประณีต เช่น อ้อย มันสำปะหลัง มันเทศ ฝ้าย ถั่วเขียว ถั่วลิสง ถั่วเหลือง งาม ข้าวโพด สับปะรด (คู่มือการเพาะปลูกพืชไร่, 2547)